

In memoriam Wim Zwanikken (1921-2011)

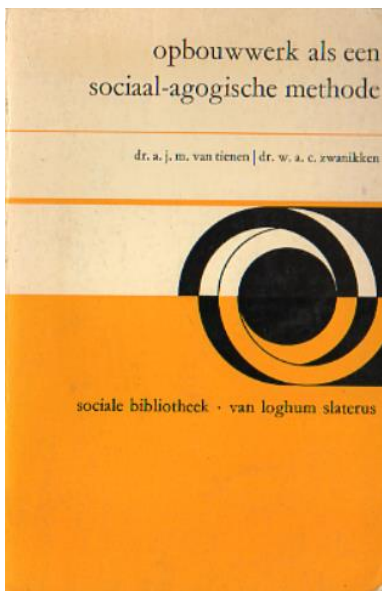
Pionier van de samenlevingsopbouw

Op 20 mei 2011 is Wim Zwanikken op 90-jarige leeftijd overleden. Zwanikken was de man, die het opbouwwerk in Nederland in de jaren zestig in belangrijke mate op de kaart heeft gezet. Hij werd in 1965 de eerste directeur van het Nederlands Instituut voor Maatschappelijke Opbouw (NIMO). Het instituut, dat later samen met het Nederlands Instituut voor Maatschappelijk Werk Onderzoek fuseerde tot het Verwey-Jonker Instituut. Dat daarbij de keuze op Wim Zwanikken viel, was niet toevallig. Hij was in 1960 als United Nations Fellow uitgezonden naar de Verenigde Staten om studie te maken van de opleiding van opbouwwerkers.

Het NIMO was een instituut voor onderzoek, methodiek en voorlichting op het terrein van de samenlevingsopbouw. De oprichting ervan was niet zonder slag of stoot gegaan. De zuilen eisten nog steeds hun plek op en in het bestuur van het NIMO hielden landelijk organisaties elkaar nauwlettend in de gaten. Het vereiste van Wim Zwanikken nogal wat stuurmanskunst. Niettemin lukte het hem

het instituut ook in personele zin op te tuigen. Wanneer het ministerie van CRM het NIMO verzocht onderzoek te doen, naar het bijzonder regionaal welzijnsbeleid bijvoorbeeld, dan resulteerde dat in een formatieplaats en uiteindelijk in een aanstelling voor onbepaalde tijd. Kom daar nu nog eens om!

In 1969 verschijnt het handboek *Opbouwwerk als een sociaal-agogische methode*, dat Wim Zwanikken samen met A.J.M. (Louis) van Tienen schreef. Lange tijd verplichte leerstof op sociale academies in Nederland. Wim Zwanikken verwerkte daarin nogal wat Amerikaanse literatuur. 'Community organization' werd omgemuut tot de Nederlandse term samenlevingsopbouw. Samenlevingsopbouw noemden ze een maatschappelijke functie, zoals zij ook onderwijs als een maatschappelijke functie beschouwden. Die benadering was niet zonder pretenties, maar wel begrijpelijk in een tijd, waarin het welzijnswerk meer in het brandpunt van de politieke belangstelling stond dan nu. Onder de paraplu van de samenlevingsopbouw vonden activiteiten plaats in het kader van sociale planning, opbouwwerk en sociale actie. Die activiteiten situeerden ze op micro-, meso- en macroniveau. Op deze manier konden allerlei instellingen en organen netjes worden gerubriceerd.

Centraal in de benadering van Zwanikken en Van Tienen stond het principe van de non-directiviteit, waaraan de opbouwwerker zich diende te houden. Het principe valt te begrijpen in een situatie van verzuiling, waar zuilenvertegenwoordigers elkaar in besturen van instellingen, net als in het bestuur van het NIMO, nauwlettend in de gaten hielden. Met te geproonced optreden zou de beroepskracht zijn eigen ruiten ingooien. Maar er zijn meer verklaringen te bedenken zoals de uit het maatschappelijk werk overgenomen Rogeriaanse benadering van het zich inleven in de cliënt. In de samenlevingsopbouw het cliëntsysteem genoemd. Tenslotte valt op te merken, dat het boek van Van Tienen en Zwanikken verscheen in een tijd, waar in de sociologie het functionalisme hoogtij

vierde: de samenleving opgevat als een in principe evenwichtig geheel, dat de socioloog waardevrij had te analyseren.

In 1972 verschijnt Bram Pepers proefschrift *Vorming van welzijnsbeleid, evolutie en evaluatie van het opbouwwerk*. Peper legde daarin de onmogelijke positie bloot van de opbouwwerker als gesubsidieerde belangenbehartiger van bevolkingsgroepen. Wim Zwanikken had daar moeite mee en in het *Nimobulletin*, het tijdschrift dat het NIMO uitgaf, ontspoon zich een heuse polemiek. Het was het begin van de politisering van het welzijnswerk in het algemeen en van het opbouwwerk in het bijzonder. De worsteling, die dat opleverde, heb ik van nabij mogen meemaken, toen ik eind 1973 eindredacteur van het *Nimobulletin* werd. Met het ontstaan van de werkplaatsen opbouwwerk verloor het NIMO gaandeweg het alleenrecht op werkontwikkeling. In 1977 hield Wim Zwanikken het NIMO voor gezien en werd directeur van het Katholiek Landelijk Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling, een landelijke koepel voor het zogenoemde F2-werk, dat beoogde bij te dragen aan de doeleinden van de samenlevingsopbouw op levensbeschouwelijke grondslag. Het was een functie, die aansloot bij zijn progressief-katholieke levensovertuiging.

Gui van Hooijdonk

(was tot 2003 senioronderzoeker bij het Verwey-Jonker Instituut te Utrecht)

Gepubliceerd in MO / Samenlevingsopbouw, jrg. 30, nummer 229, zomer 2011, p. 8-9.